

Mirsiu už tavo teisę kalbėti

Sandra Bernotaitė

„Santaros-Šviesos“ federacijai šiemet sukako šešiasdešimt metų. Kaip pažymėjo sveikinimo žodį taręs Prezidentas Valdas Adamkus, per tokį laiką užauga ir nemažą laiką nugyvena žmogus. Deja, ne visi sulaukė tokio jubiliejaus šventės, ir gedulas, šviesus liūdesys dėl tų, kurių jau nėra su mumis, tapo vienu iš šiemetinio suvažiavimo leitmotyvų. Tylos minute buvo paminėta labai svarbi federacijos asmenybė, kompanijos siela Leonidas Donskis.

Jo minčių ir intelektualio palikimo aptarimui buvo skirta pirmosios renginio dienos popietė, bet minimas jis buvo iki pat paskutinės suvažiavimo minutės, o ir keliaujant namo L. Donskis turėjo ką pasakyti ne tik savo artimiesiems draugams: iškeldamas Europos sielos idėją, jis kvietė lietuvių tautą „turtėti iš savęs“, jungtis prie Europos ir tapti europietiškos tradicijos tęsėja. Turime augti ir žydėti kaip tie penki suvažiavimo dalyvių pasodinti ąžuoliukai.

Donskio netikėta mirtis mums neleidžia pamiršti ir pagrindinio priesako, kurį gyviesiems palieka visi išėjusieji, – priesako gyventi pilnai ir džiaugsmingai. Švęsti gyvenimą čia ir dabar.

Ažuoliukų saitai

Kartais žodžiui, idėjai, koncepcijai tenka sulaukti kitos kartos, kuri „turėtų ausis“. Jaunos ir atviros širdys yra derlinga žemė, į kurią sėkla įkritusi sudygs. Skirtingai negu byloja stereotipai apie kūrėjus ir mąstytojus, idėjos negimsta vienatvėje, užsidarius nuo pasaulio, jį niekinant ar jo vengiant. Idėjos, kaip ir knygos, nekuriamos tik sau. Idėjų, kaip ir knygų, kūrėjai yra intelektualinės grupės, o ne pavieniai atsiskyrėliai (nors, žinoma, būna ir išimčių).

Kviesdamas visus atvirai dalintis žiniomis ir idėjomis, filosofas Algis Mickūnas priminė Sokrato posakį: „Aš nieko nežinau, bet mes galime kalbėtis apie viską.“ Lietuvos kūrimo projektui „Santara-Šviesa“ gali ir nori pasiūlyti savo principų – humanizmo, liberalizmo, lietuviybės – įtvirtinimą. Tai neideologinė organizacija, kurios tikslas – nepriklausomo mąstymo propagavimas. Žmogui paliekama teisė pasirinkti gyvenimo prasmę, tikėti tuo, kas jam atrodo tikėtina. Individui paliekama teisė rinktis „visus dvasinius pasaulius“, skatinamas kritinis atvirumas visoms vertybėms, vadinamoms liberaliomis, pabrėžiamas tikėjimas lietuviybės verte.

Būdama savikritiška ir vadovaudamasi racionalių ir konstruktyvių požiūrių į darbą, „Santara-Šviesa“ siekia tapti dar atviresne retai išgirstamoms mintims,

kviesti provokuojančius pranešėjus, kurių nuomonė nesutaptų su daugumos nuomone, tačiau debatuose rastųsi naudingų minčių. Buvo minėta ir kiekvienos vaisingos diskusijos esmė: susitarimas nesutarti. Tai ir yra atviros, demokratiškos visuomenės pagrindas. „Aš su tavimi nesutinku šimtu procentu, bet mirsiu už tavo teisę kalbėti,“ – sakė Algis Mickūnas.

„Santaros-Šviesos“jaunimas

Suvažiavimo metu buvo galima patirti, kaip veikia idėjų generavimo grandinė, kiek reikia laiko tam, kad iš tavo burnos išskridusi mintis užkabintų, apsigyventų kito žmogaus galvoje, o galiausiai netgi būtų išsakyta visai auditorijai ir paskatintų imtis veiksmų. Renginio programoje nebuvo įrašytas „šalutinių“ problemų svarstymas, tačiau ir toks vyko, galėjai justti balansą tarp viešojo ir pusiau privataus diskursų lauko.

Pranešimai ir atvirojo rato diskusijos vyko konferencijų salėje ir buvo transliuojamos per garsiakalbius į kiemą, kur likdavo dalis klausytojų. Tad būdamas kieme kartais nebežinodavai, ko klausyti: pranešimo per garsiakalbį ar entuziasto po garsiakalbiu, aplink kurį stovi trys klausytojai. Dingtelėjo, kad šis suvažiavimas tarsi televizorius, kurį bijai išjungti, kad nepraleistum dialogo

eilutės. Tai nepaprastas televizijos kanalas – jis tavęs klausinėja ir girdi.

„Santaros-Šviesos“ jubiliejaus proga iš dokumentikos kadro sumontuotas filmas iliustravo federacijos ir žmogaus gyvenimo paralelę, tačiau žiūrėdamas ją galėjai pasigesti naratyvo ir idėjų kaitos, dinamikos. Daug vardų ir veidų, gana teatrališki disputai ir šeimos šventės primenantys vaizdai, kuriuos stebėdamas imi įtarti, jog šitai padėjo išsisukti nuo išties aktualios temos: pasakojimo apie įdomią ir nelengvą federacijos kelionę, pradedant nuo dviejų atskirų organizacijų – JAV Lietuvių Bendruomenės „Santaros“ ir Vokietijos Lietuvių Bendruomenės „Šviesos“ – susijungimo, o vėliau ir sugrįžimo į anuomet dar sovietų okupuotą Lietuvą.

Reveransas praeičiai neturėtų maskuoti tiesos: pradžioje sunkiai bendravo ne tik „Santara“ su „Šviesa“, bet ir užsienio lietuviai su tais, kurie gimė ir augo už geležinės uždangos. Ilgą laiką pastarieji tegalėjo klausytis ir gerti informaciją apie tai, kas vyksta pasaulyje, pamatyti ne tokį iškreiptą vaizdą, kokį jiems siūlė sovietinė propaganda. Tačiau apie bendras diskusijas ir kritinį mąstymą pradžioje juk negalima buvo nė svajoti. Ir iki šiol, bent man, buvo juntamas tam tikras patronizavimas iš užsienio lietuvių pusės. Vyresnioji ekspatų karta nostalgiskai pasakoja apie praeities asmenybes, dažnai apsiribodama anekdotais ir buitinėmis detalėmis, kurios, be abejo, labai įdomios, nes atkuria to laikmečio atmosferą ir atskleidžia idėjų kūrimo genezę. Tačiau pasigedau atvirumo kitokiam mąstymui, lankstumo ir noro ne tik pamokyti, bet ir patiems mokytis iš jaunesnės kartos.

Visgi kai kurie „anekdotai“ sukėlė vertingų minčių. Štai A. Mickūnas – beje, suvažiavimo metu meiliai vadinamas dėde Algiu – papasakojo apie labai seniai, dar jaunystėje, Paryžiuje įvykusį pokalbį su semiotiku Algirdu Juliumi Greimu. Bediskutuodami jiedu užsikabino už minties, kad kairieji Prancūzijos intelektualai (o tai buvo tokių kairuoliškų žvaigždžių, kaip Jeanas Paulis Sartre'as, Roland'as Barthes'as, Simone de Beauvoir laikai) „vieninteliai mąsto“, o dešinieji „nemąsto“. „Bet kas atsitinka kairiesiems, kad atėję į valdžią jie negali įkūnyti tų idealų, kuriuos taip išsamiai aprašė? – dėstė A. Mickūnas. – Jie nežino, kas yra žmogus. Čia reikia pasitelkti filosofinę ontologiją: kas yra tikra? Kas tas žmogus? Kas atsitinka, kad ideologijos, atėjus į valdžią, neveikia?“

Auditorijos traukinys

Istorikas Egidijus Aleksandravičius priminė kitą A. J. Greimo frazę apie tai, kad idėjas kuria tie, kam per keturiasdešimt metų, o peržengę šeštąją dešimtį žmonės netenka kūrybinių galių. Iki keturiasdešimties metų žmonės tiesiog gyvena, kaupia patyrimą, mokosi. Turint omenyje šią mintį, įdomiai siejasi dabartinė federacijos sudėtis ir jos jauniausios personalijos – trečiosios kartos „santarininkai“ – tai Leonido Donskio, Egidijaus Aleksandravičiaus, Birutės Garbaravičienės, Dariaus Kuolio, Gintauto Mažeikio grupė. Nors auditorijoje matomas jaunimo pagausėjimas, pasigendi tos „idėjomis vaisingos“ vidurinio amžiaus kartos asmenybių. Teks laukti ketvirtosios kartos veiklos suintensyvėjimo. Kol kas ši karta klausosi ir mokosi, ir jau pamažu imamas girdėti jų balsas, pastabos, kartais – geras ženklas! – nepatenkintas burbėjimas ir, be abejo, siūlymai. Net Prezidentas V. Adamkus šikart skyrė ypatingą dėmesį ateinantiems: „Jaunystė mažiausiai bijo, jaunystė mažiausiai meluoja, jaunystė mažiausiai abejoja. (...) Galvoju, kad „Santara-Šviesa“ neįmanoma be jaunystės matmens, be studentiško matmens, be jaunatviškos laisvės veikti ir nebijoti suklysti matmens.“

Šią mintį savotiškai remia A. J. Greimo „Pro Memoria“* Prezidentui prof. Vytautui Landsbergiui. Tai trumpas „galimų veiksmų planas“, kuris kadaise po įteikimo

buvo pamirštas, juo nepasinaudota, bet jis vis dar aktualus ir galbūt šiandien bus išgirstas. Štai kaip skamba jo pradžia: „Nepriklausomybės paskelbimo laikotarpiui būdingas patriotinių jausmų išsiveržimas daugumoje pasireiškė noru grįžti į praeitį, „atgimti“; ideologinių referencijų sistema buvo nukreipta į dvi praeitis, į kunigaikščius ir į tarpukario Lietuvos / etikečių pakeitimas, vieną „mokslininką“ pakeičiant kitu – Kapsuką Vytautu Didžiuoju – yra simboliška tokios ideologijos karikatūra/. Tautos kova už laisvę pasireiškia tad noru atkurti praeitį, o ne kurti ateitį. Užtat yra būtina visomis priemonėmis ir jėgomis nukreipti tautos pasaulėjautą ir pasaulėžiūrą į ateities Lietuvos kūrimą: toks turėtų būti tautos „tylus susitarimas“, o ne naivūs šūkiai apie vienybę.“

Penktadienio programoje ypač svarus pasirodė filosofės Audronės Žukauskaitės pranešimas apie trečiosios bangos feminizmo idėjas. Daugelį teigiamai ar neigiamai sujaudino mintis, kad moterys turėtų judėti tapsmo „nesuvokiama“ ir „nematoma“ link: atsisakyti „moteriškumo“ ženklų, senosios „moters“ įvaizdžio, keisti šiuos dalykus tapsmo, individuacijos procesu; nekovoti dėl lyčių lygybės siekiant privilegijų. Mene tokia mąstymo slinktis pasireiškia posthumanizmo idėjų įkūnijimu, daiktiškumo, atpažįstamų „moteriškumo“ vaizdinių, elementų vengimu. Keliamas klausimas: jei norime lygių teisių pripažinimo – kas yra adresatas, kieno pripažinimo siekiama, kas tas „didysis šeimininkas“?

Po šio pranešimo jau nebegalėjo likti nematomas moterų ir vyrų disbalansas tiek pranešėjų, tiek klausytojų pusėje ir net „Santaros-Šviesos“ taryboje. Juntamas bendras feminizmo problemos nesupratimas ne tik tarp kai kurių vyrų ir moterų, bet ir tarp intelektualų, ypač vyresniosios kartos. Diskusija po A. Žukauskaitės pranešimo buvo gyva, sukėlė daug aistrų ir už konferencijų salės ribų. Vakarojant atoveiksmis buvo panašus į Senovės Graikijoje vykstančias dionisijas, kurių metu, kaip žinome, moterys galėjo elgtis nenusipėjamai ir tapti pavojingos. Tačiau kai kurie pavieniai vyriškos giminės drąsuoliai ėjo prie moterų grupės provokuoti diskusijos. (Kraujo praliejimo nebuvo.)

Sutarkime nesutarti

Jau pietaujant pirmąją suvažiavimo dieną, buvau supažindinta su nerašyta taisykle: „Santaroje-Šviesoje“ turi valgyti vis prie kito staliuko, vis su kitais žmonėmis, pasikalbėti su kuo didesniu kiekiu nepažįstamųjų. Ši taisyklė galėtų būti ir „rašyta taisyklė“, tokia ji vertinga. Kai kas gale prisipažino, kad jautėsi tarsi už stiklo sienos. Tačiau tai greičiau išimtys. Tokio kiekio žmonių iš tokių skirtingų sričių vienoje vietoje man dar neteko sutikti ir kalbinti. „Santaros-Šviesos“ renginiuose tikrai nėra viena kultūrinė sritis nėra dominuojanti, o ideologinių kryptų disbalansas gali labai nesunkiai būti ištaisytas, nes įvairaus tikėjimo ir pažiūrų atstovų yra, tik ne visi dar drįsta patikėti, jog kiekvienam leidžiama tapti šios organizacijos visaverte dalimi. Reikia jėgų ir valios kalbėti viešai ir išgirsti save ir kitus diskusijos metu. Bet šis suvažiavimas, manau, buvo gera įžanga ateities proto mūšiams.

Pagaliau ne tik tai, kas kalbama nuo scenos ir konferencijų salėje, yra svarbu. „Žmonės svarbiausia“, – sakė poetė Eglė Juodvalkė, kuri viso suvažiavimo metu nepaliko vietos pirmoje salės eilėje. „Savi“, – pridūrė greta manęs sėdėjęs filosofas Kasparas Pocius, ir jo balse nepajutau sarkazmo. Tai tikrai ne apie naudingus ryšius tarp savų, ne apie korupciją. Tai apie savus žmones, mąstančius

ir suvokiančius demokratiją panašiai.

Minčių ir palinkėjimų, ir susimirksėjimų, ir apsikabinimų, ir vizitinių kortelių mainai vyko iki paskutinės minutės. Lietuvos himnas skambėjo iš pradžių nedrąsiai, visi tarsi norėjo labiau girdėti negu giedoti. Bet paskutinė eilutė buvo stipriausia – *vardan tos Lietuvos vienybė težydi*.

Suvažiavimo dionisiškąją dvasią puikiai iliustruotų posmelis iš vieno Wislawos Szymborskos eilėraščio (vert. Sigitas Geda):

Siaubas, kokiomis pozomis,
su kokia išrankia paprastybe
protui sekas apvaisint kitą protą!
Tokių pozų nežino net Kamasutra.

* Algirdas Julius Greimas „Pro memoria. Lietuvos ateities projektavimo reikalu“, rašyta apie 1990 m., publikuota almanache „Baltos lankos“, nr. 8, 1997 m.

Sandros Bernotaitės nuotraukos

pasauliolietuvis.lt

Mielai pasidalysime svetainėje ir žurnale skelbiamais tekstais ir nuotraukomis, tik prašome nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

